

a věnoval se výhradně civilnímu životu jako odborně respektovaný univerzitní učitel. O propagandistické činnosti samozřejmě ani slovo.

Po propuštění se Maschke nevrátil do Lipska, nýbrž do Göttingenu, kde žila jeho manželka. V rámci denacifikace byl Maschke zařazen do třetí kategorie z pěti, což komplikovalo jeho začlenění do akademických struktur. O jeho nové akademické působení se vehementně zasazovali Hans Rothfels, navrativší se v roce 1951 z USA, stejně jako Theodor Schieder či Hermann Aubin, tedy osoby spřízněné s Maschkem buď ještě z Königsberku, nebo stejně jako on zapojené do aktivistického Ostforschungu. Nakonec Maschke získal profesuru sociálních a hospodářských dějin v Heidelbergu na Wernerem Conzem založeném Institutu für moderne Sozialgeschichte. Maschkeho konceptu sociálních dějin se autorka věnuje velmi detailně, stejně jako jeho příspěvkům k dějinám měst, přičemž se snaží ukázat, jak se do jeho historického myšlení promítaly jeho předválečné teoretické koncepty a hodnotové představy. Zároveň si ale všímá i inspirací, které čerpal ze sociálně-historických výzkumů prosazovaných Fernandem Braudem a vůbec celou, resp. druhou generací *Annales*, přičemž dochází k závěru, že Maschke patřil k jedněm z mála německých historiků, kteří v šedesátých letech vůbec znali, natožpak reflektovali moderní francouzské dějepisce (z medievistů k nim patřili K. F. Werner nebo Wilhelm Abel). Onen francouzský vliv, stejně jako podněty současné sociologie vedly k tomu, že se Maschkeho koncept sociálních dějin výrazně lišil od sociálně hospodářských dějin, jak je pojímali němečtí medievisté v kostnickém pracovním kruhu pro středověké dějiny, mnozí z nich rovněž spjatí před válkou a za války s nacionálním socialismem.

Spíše drobnými pracemi se Maschke v Heidelbergu rovněž vrátil k bádání o řádu německých rytířů a znovu navázal kontakty s některými polskými historiky. Jeho angažovanost a vstřícnost vůči polským medievistům sice nebyla tak silná jako v případě Herberta Ludata, přesto svědčí o tom, jak snadno bylo možné v poválečné, byť rozdělené Evropě překonávat nacionální animozity a nereflektovat vlastní minulost. Nikdo se totiž německých historiků v šedesátých a sedmdesátých letech na jejich nacionálněsocialistické stíny neptal. Každopádně Maschke v poválečném období zcela rezignoval na říšské dějiny, nemluvě o *Volksgeschichte*, a začal se věnovat ryze zemským, či dokonce lokálním dějinám. Srovnáním jeho textů z doby před rokem 1945 a po roce 1953 autorka pregnantně ukázala, že ačkoli se z Maschkeho slovníku vytratily některé pojmy, nemluvě o jeho ryze politické angažovanosti,

přesto nově zdůrazňované pojmy jako „struktura“ měly obsahově blízko k pojmům *Ordnung* či *Volk*, jež používal před válkou. To je po mém soudu největší předností recenzované práce. Schneiderová nejenže detailně popsala akademický i politicko-aktivistický život Ericha Maschkeho, ale zároveň skvěle pronikla do jeho jazyka a způsobu uvažování o dějinách. Podařilo se jí rozkrýt mnohé stereotypy, jež se v odlišných pojmových podobách prolínaly celým jeho badatelským životem. Na druhé straně však rovněž ukázala, že přes neoddiskutovatelnou nacistickou angažovanost, jejíž vnitřní reflexi v jeho textech nikde nenajdeme, Maschke patřil k medievistům, kteří byli otevření podnětům i jiných sociálních věd, především moderní sociologie, a kteří dokázali v teoretických ohledech iniciovat nové přístupy, jež překonávaly starý metodologický schematismus.

Disertace Barbary Schneiderové je rovněž přínosná z hlediska prolínání politiky a psaní o dějinách u tak výrazných jedinců, k nimž Maschke patřil, i když ani před válkou, ani po roce 1953 neměl tak silnou mocenskou pozici jako Conze, Rothfels či Schieder. Ve srovnání s nimi byl mužem druhého řádu. Každopádně práci srovnatelnou s knihou Barbary Schneiderové u nás postrádáme. A musím říci, že autorka poněkud zmírnila i moji ostrážitost vůči biografii medievistů psaným nemedievisty. Prostě dobrá kniha!

MARTIN NODL

CÍRKEVNÍ A DUCHOVNÍ DĚJINY

Po stopách svatého Vojtěcha, edd.
 Jiří K. KROUPA – Luboš POLANSKÝ –
 Jiří SLÁMA – Vojtěch VANĚK, Státní
 oblastní archiv v Praze / Státní okresní
 archiv Kutná Hora – Koniasch Latin
 Press, Praha 2014
 (= Antiqua Cuthna 3, 2007)

256 s., ISSN 1803-1374; ISBN 978-80-86772-76-9;
 978-80-8773-07-9

Po druhém svazku ročenky Antiqua Cuthna, jenž se zaměřil na Slavníkovce obecně, obrátil díl následující pozornost k nejslavnější osobnosti tohoto rodu. Pozitivem multidisciplinárního sborníku je shromáždění recentních výzkumů

týkajících se sv. Vojtěcha, byť mnohé byly publikovány již dříve – to se týká zejména příspěvků z per historiků.

Vstupní studie Johannese Frieda *Hnězdno – Cáchy – Řím: Ota III. a kult sv. Vojtěcha* vyvolala ve své původní verzi značný ohlas, a proto lze její překlad i s odstupem dvanácti let přivítat. Fried řeší otázku, kdo a kde sepsal první legendu o sv. Vojtěchovi, která byla od dob Georga Heinricha Pertzze tradičně připisována Janu Canapariovi, opatovi benediktinského kláštera na Aventinu. Fried poukazuje na fakt, že Pertz svou argumentaci vystavěl jen na vnitřních textových kritériích, nikoliv na rukopisném dochování, a snaší obsáhlé argumenty pro tezi, že skutečným autorem (či objednavatelem) nejstarší svatovojtěšské *vity* je lutyšský biskup Notker. Dále vystupuje proti představě, že kult sv. Vojtěcha se rozšířil především přičiněním Oty III., zdůrazňuje naopak význam aktivit Otova nástupce Jindřicha II. Friedova obsáhlá studie představuje sice náročné čtení, přínos je však nesporný, jak po stránce obsahové, tak především metodologické.

V následující studii se Jiří Sláma zaměřuje na klíčový okamžik Vojtěchova odchodu z diecéze a na roli jeho nástupce biskupa Volkolda. Klade si otázku, kdo Volkolda pověřil, aby Vojtěcha zastupoval; pokud by to byl sám Vojtěch, pak by zjevně pomýšlel na návrat zpět. To však vojtěšské legendy (samozřejmě s ohledem na účel svého vzniku) nedosvědčují. Podle vojtěšské hagiografie byli naopak iniciátoři Vojtěchova návratu, poté, co Volkold zemřel, kníže Boleslav II. a mohučský arcibiskup Willigis. Sám Sláma soudí, že se Vojtěch nevracel do Čech s nadšením, a celou kauzu biskupova návratu do diecéze přehledně shrnuje. Při čtení Slámovy textu si však nelze nepoložit otázku, nakolik lze brát veškeré údaje z legend za bernou minci? Neení líčení o vyhánění trhovců z Plzně spíše literární topos?

Podobně jako Sláma i Dušan Třeštík navazuje na své již publikované teze, když se zamýšlí nad tím, co se vlastně stalo osudného 28. září 995 na Libici (jde o opoznámkovaný text publikovaný v revue *Dějiny a současnost*). Podle Třeštíkovy mínění zde dílem eskalovala animozita mezi českými velmoži, posílená faktem, že Boleslav II. byl zdravotně indisponován, dílem se jednalo o krevní mstu, zapříčiněnou Vojtěchovým trváním na právu kostelního azylu, což se střetlo s domácími právními zvyklostmi. V úvodu pojednání Třeštík také reaguje na Friedovy teze ohledně autorství Canapariovy legendy. Ty nejenže přijímá, ale snaší další indicie: např. pokud by byl autorem skutečně aventinský opat, je těžko myslitelné, že by nezmínil Vojtěchovu zásluhu na založení břevnovského

kláštera, a to právě z aventinského podhoubí. Dodejme, že tato výkladová linie se nedávno stala Petru Kubínovi jedním z argumentů pro zpochybnění založení břevnovského kláštera v době episkopátu sv. Vojtěcha.

V centru zájmu Davida Kalhousa stojí Vojtěchův itinerář a chronologie jeho života s důrazem na jeho pobyt v Římě. Je překvapivé, že jako poslední se touto klíčovou otázkou zabýval Heinrich Voigt v roce 1898. Kalhous tradičně přejímánou Voigtovu chronologii rozporuje a navrhuje vlastní řešení. Vedle římské problematiky se dotýká také libické kauzy a staví se za platnost Dětmárova a Kosmova svědectví, že vina za masakr nepadá na bedra Přemyslovců; ve světle numismatických poznatků Zdeňka Petráňe také odmítá ideu nesmiřitelného přemyslovsko-slavnickovského antagonismu. K Vojtěchovu římskému pobytu se po Kalhousovi vrací i Petr Charvát. Akcentuje roli kláštera sv. Bonifáce a Alexia na Aventinu nejen jako místa zbožné kontempace, ale jako společensky exponovaného centra, aby se následně zamyslel nad tím, co pobyt v Římě přinesl jak samotnému Vojtěchovi, tak Praze. Tato na první pohled zvláštní otázka směřuje k poznání, jaké hmotné předměty, totiž knihy, relikvie, ornáty apod. s sebou Vojtěch do Čech přivezl.

Po historickém bloku následuje pasáž numismatická. Luboš Polanský se zabývá interpretací opisů na denárech spojovaných s biskupem Vojtěchem, tj. čtyřmi typy mincí. Dochází k závěru, že jedna z mincí náleží pražské mincovně, tedy knížeti Boleslavovi II., u mince připisované knížeti Soběslavovi a nesoucí Vojtěchovo jméno zase odmítá biskupský mincovní regál a pokládá ji za slavnickovskou ražbu před Vojtěchovým odchodem do Říma. Proslulý denár s opisem *Hic denarius est episcopus Polanský* spojuje spíše s dobou pražského biskupa Thiddaga (997–1017) než se sv. Vojtěchem. Spojení nálezu údajné Vojtěchovy mince, nalezené ve Švédsku, s českým prostředím pak zcela odmítá. Problematice mincí spojovaných se sv. Vojtěchem se věnuje také Zdeněk Petráň, jenž dospívá ke shodným závěrům jako Polanský. Také Petráň si klade otázku, zda biskup Vojtěch mince vůbec razil. O jeho právu k ražbě přitom nepochybuje, upozorňuje ale na ekonomickou náročnost mincování, což klade do kontrastu s hospodářským zázemím pražského biskupství Vojtěchovy doby a s Vojtěchovým psychologickým profilem. Možnost, že by Vojtěcha v tomto podporovali Slavnickovci, jak by naznačoval Soběslavův denár, označuje Petráň za těžko doložitelnou hypotézu.

Cenný kontext k příspěvkům zacíleným na českou materii představují texty polských

badatelů. Stanisław Suchodolski uvažuje o možném vlivu Vojtěchova bratra Radima-Gaudentia coby hnězdenského arcibiskupa na polské mincovnictví. Zpochybnit podle jeho soudu nelze české vlivy a inspiraci, nabízí se ovšem i vliv italského prostředí skrze pět svatých bratří Bruna z Querfurtu. Borys Paszkiewicz následně rozebírá výskyt a použití motivu svatého biskupa na polských středověkých mincích. Upozorňuje přitom na zajímavou skutečnost, že na polských ražbách se dříve objevuje sv. Václav (resp. Jan Křtitel), zatímco sv. Vojtěch až ve 12. století. Podle Paszkiewicze kult sv. Vojtěcha, koncentrovaný kolem Hnězda, nevyhovoval krakovským elitám.

Navazující archeologický blok otevírá studie Jana Mařika, věnovaná otázce libických kostelů v době sv. Vojtěcha, tedy jejich lokalizace, identifikace a datace ve vztahu k písemným pramenům, což představuje již dlouho diskutované téma. Autor sleduje zahraniční analogie, pracuje zvláště s případem kostela ve Walbecku nad Allrou u Magdeburku, který považuje za přímou předlohu libické situace, a uzavírá, že se v 10. století patrně na Libici nacházely dva církevní objekty na akropoli a jeden kostel v předhradí. Filip Velímský představuje kostel sv. Jana Křtitele v Malíně, jenž je považován za nejstarší sakrální stavbu Kutnohorska. Velímský pečlivě shrnuje stav dosavadního bádání, aby konstatoval, že pohřebišťe při kostele lze datovat až do 13. století; datace malínského kostela do 10. století je tak zpochybněna, avšak nikoli vyvrácena. Kateřina Tomková se následně věnuje vztahu sv. Vojtěcha k Levému Hradci, kde byl, jak známo z Kosmovy kroniky, Vojtěch roku 982 zvolen pražským biskupem. V posledním archeologickém příspěvku Jan Frolík přehledně resumuje poznatky o Vojtěchově hrobu. Závěrečnou tečkou je text Evžena Kindlera přibližující byzantský zpěv v nejstarších českých hudebních památkách.

Publikace je klasickým sborníkem textů volně spojených hlavní obsahovou linkou. Název je v tomto případě velice přílehlavý, spíše než souvislého výkladu se čtenář dočká představení stop, které sv. Vojtěch zanechal v různých oblastech raně středověkých dějin.

JOSEF ŠRÁMEK

Jana GROLLOVÁ – Daniela RYWIKOVÁ,
Militia est vita hominis.
Sedm smrtelných hříchů a sedm skutků
milosrdenství v literárních a vizuálních
pramenech českého středověku,
Veduta – Ostravská univerzita
v Ostravě, České Budějovice – Ostrava
2013

275 s., ISBN 978-80-86829-85-2; 978-80-7464-191-6

Texty vstupují do dějin, ovlivňují myšlení i chování lidí a stávají se příčinou vzniku dalších textů. Ostravská historička Jana Grollová, zabývající se dějinami křesťanství, a medievisticky zaměřená historička umění Daniela Rywíková vstupují do tohoto procesu v uzlovém místě, kde se zapsané výpovědi proměňují v jednání lidí. Jejich společná kniha si totiž klade za cíl prozkoumat „reflexi čteného slova“ (s. 7), tj. především Bible a autoritativních výpovědí na ni navázaných, krystalizující v průběhu středověku do podoby morálních pouček a činů opřených o soustavu smrtelných či kardinálních hříchů. Písmo přechází do skutků, které mají být morálně hodnotné a především účinné s ohledem na posmrtnou existenci jedince. Cesta zde vede od písma k aktivitě, od teorie k praxi. Podobnou trajektorii pro sebe zvolily i autorky, když začínají poměrně obsáhlým úvodem do myšlenkového kontextu nauky o smrtelných hříších, od kterého se následně odrážejí k jednotlivým sondám do děl Tomáše ze Štítného, Petra Chelčického či směrem ke konkrétním výtvarným realizacím především z českého prostředí.

Právě fundament knihy, zaujímající první tři kapitoly (a co do rozsahu pětinu svazku), lze vnímat jako její nejproblematičtější část. Jana Grollová zde putuje od Egypta po Írán a zpět, mapující ohlasy a kořeny „představy duchovní cesty“ jakožto „základní teze židokřesťanského gnosticizmu“ (s. 12). Obsah této „představy“ však v první části knihy není nikde precizován, ač se o něm hovoří neustále, ve spojení s egyptskou Knihou mrtvých, s fragmenty z Kumránu, s Pavlovým vyprávěním o výstupu do třetího nebe (2 Kor 12) i s různými apokryfy. Z těchto narážek soudím, že autorka zde míní především putování člověka od narození ke smrti a dále na onen svět jakožto výstup procházející několika branami či nebeskými sférami. Podmínkou úspěšného průchodu těmito stanovíšti se stává neustálé nabývání poznání. Taková cesta má v kulturní oikúmeně okolo Středozemního moře funkci konstanty a konkrétní realizací od ní odvozenou se v důsledku stává i ona biblická